

ПА ЛЕНІНСКАМУ ДЭКРЭТУ

Масква, лістапад 1918... Першай газавіна Вялікага Каstryчніка. Лічны дні засталіся да скасавання Брестскага міру, паводле якога большая частка Беларусі была акупавала войскамі кайзераўскай Германіі. 6 лістапада ў 3 гадзіны дня ў Вялікім тэатры адкрыты Шосты Усесаійскі Надзвычайны з'езд Саветаў работчых, сялянскіх, казацкіх і чырвонаармейскіх дэпутатаў. На з'ездзе з прамовай пра газавіну рэвалюцыі выступіў У. І. Ленін. Позна вечарам У. І. Ленін і Я. М. Свярдлоў гутараць са старшыней Паўночна-Заходняга абласнога камітэтэ РКП(б) А. Ф. Мясіковым пра вызваленне Беларусі ад нямецкіх войскў. У 1924 годзе А. Ф. Мясіков у спамінаў: «Таварышы Ленін і Свярдлоў вырашаюць, што я павінен сёня ж вечарам выехаць назад у Смаленск, алтуль інфармаваць Маскву пра становішча спраў і разам з маскоўскімі работнікамі прынесьці меры ў выпадку якіх-небудзь ускладненняў на заходній граніцы. Таварыш Ленін дае самыя падрабязныя, драбнейшыя парады»¹. 7 лістапада на плошчы Рэвалюцыі быў адкрыты часовы помнік К. Марксу і Ф. Энгельсу, а на Крамлёўскай сцяне была ўстаноўлена мемарыяльная дошка работы С. Канецкава «Тым, хто загінуў у барацьбе за мір і братэрства народаў». На чырвонімі адкрыціяў лошкі прысутнічалі У. І. Ленін, С. Канецкай пакінуў свядчанце пра гэта: «З раніцы 7 лістапада 1918 года Красная плошча пачала запаўняцца дэлегацыямі заводаў, чырвонаармейскіх часцей. Я не пасенеў апамятацца, як убачыў Уладзіміра Ільіна, які іншо пехатую да Сенатскай вежы, Уладзімір Ільіч павітаўся са мной, як са старым знаёмым... Уладзімір Ільіч разрэзваў чырвоную стужку. Калі раскрылася заслонка, зайграў аркестр, і хор выканаў «Кантату»². Тэкт «Кантаты» напісалі М. Герасімаў, С. Ясенні і С. Клычкоў, музыку — І. Шведаў, Велічна і ўрачыста прагучалі радкі С. Ясенні:

Сонцце златою печатью
Стражем стоит у вороты...
Спите, любимые братья,
Мимо вас движется ратью
К зорям вселенским народ.

Адбыліся вайсковы парад і демонстрацыя працоўных Масквы».

А 8 лістапада ў Клубе III Інтэрнацыонала, у доме № 2 на Малой Броннай вуліцы, у гонар свята была наладжана беларуская вечарынка. Як сведчыць сучаснік, «сышоўся тлум народа, і ў перапоўнені зале папаваў проста-такі электрычны настроі. Публіка з прагавітасцю згаладаўшыся людзей лавіла роднае ў кожнай поце родных песені»³. Адкрыў вечарын-

ку загадчык Беларускага нацыянальнага камісарыята І. В. Лагун, потым у выкананні заеннага аркестра прыгучай «Інтэрнацыонала». З прамовай выступіў З. Х. Жылуновіч (Цішкі Гартны), які «даў яркі абрыве значнасці гадаўшчыны Акцябрская рэвалюцыя, яе святкавання ў Маскве і наогул у Савецкай Расіі, звартаючыся да ўсіх чытых беларусаў з поклічам прылаўжыць усе сілы і старанне к таму, каб цераз год ужо можна было працоўнаму беларускому народу справіцца гэтася і на сваіх бацькаўшчынне — змардаванай і знічанай Беларусі»⁴. Беларускі народны хор пад кіраўніцтвам М. Мачыхіна праславіў беларускую «Марсельезу», песні «Не згаснуць зоркі ў небе», «Чаму ж міе не песь», «Чалавек жонку бе», салісты над акампанемент фартэпіяна — песні «Зялёная дубровачка», «Бядя», «Доля». Верны чыталі Цішкі Гартны, Алесь Бурбіе, Усевалад Фальскі, Інка Лапань, Мятлік. Аратараў і артыстаў сустракалі вельмі цінла, амаль кожнага выклікалі «на біс». Гэтая вечарынка была арганізавана Беларускім нацыянальным камісарыятом — аддзелам Народнага камісарыята на справах нацыянальнасці РСФСР.

Беларускі нацыянальны камісарыят (Белнацком, Белнаком) быў створаны ў Петраградзе паводле дэкрэта Савета Народных Камісараў, ізднісанага

У. І. Леніним 31 студзеня (13 лютага па новаму стылю) 1918 года. «Пры Біродным камісарыяце на справах нацыянальнасцей арганізуецца Камісарыят на справах беларусаў. Камісарыят на справах беларусаў назначаецца та. Аляксандар Рыгоравіч Чарвады, паваршам яго — Уладзіслаў Вікенцьев Скарынка», — запісала ў дэкрэце Белнацком начынаў сваю дзейнасць у цяжкі час. 18 лютага войскі кайзераўскай Германіі, нарушыўшы перамір'е, началі наступленне. Над Савецкай рэспублікай павіслі смяротная небаснеска. Вораг пагражаў сталіцы — Петраграду. У работе на арганізацыі адпору ворагу ўзвесьнічала і толькі што створаны Белнацком. 27 лютага бальшавіцкая газета «Правда» надрукавала зварот Белнацкома да воінаў беларусаў.

У тыя дні вайны аддзел Белнацкома выдаў лістоўку на рускай мове «Да рабочых, салдат і селян Беларусі». Лістоўку ўдалося аднімакаць у Дзяржаўнай Публічнай бібліятэцы ім. М. Я. Салтыкова-Шчадрына ў Леніградзе. Вайны аддзел камісарыят з-

У. І. Ленін на адкрыціі мемарыяльнай дошкі «Тым, хто загінуў у барацьбе за мір і братэрства народаў». Масква, 7 лістапада 1918.

работу сярод беларусаў на тэрыторыі Савецкай Рэспублікі, якая пачалася ў 1920-х гадах і паступова пераходзіла ў сучасную беларускую грамадскую публічную культуру.

«Унершыню..., перши..., першая...» — менавіта гэтымі словамі калі мы бытася, калі начынаеш пільзя прыглядзіцца да ролі Беллацкому ў станаўленні беларускай савецкай культуры. Пачала выдавацца «Дзяянице», орган Беллацкому, — першая савецкая газета на беларускай мове, убачны свет беларускіх літаратурын альманах «Закынкі». Першы збор твораў беларускіх песніроў і піс'меннікаў, вышытых ў сям'і працоўнага народа», пісанавалася выданне першых збораў твораў Я. Купалы і Я. Коласа⁷, рыхтаваўся першы збор твораў М. Багдановіча⁸. Беллацкому далучыўся і да стварэння першага савецкага плаката на беларускай мове — «Цар, пои і кулак».

Летам 1918 года выдавецства Усерасійскага Цэнтральнага Выкананчага Камітэта выпустила першыя два савецкія національныя плакаты: «Кошт крым» і «Цар, іон чулак». Апошні плакат быў вельмі папулярны, выдаваўся таксама на ўкраінскай, польскай, татарской, чувашской, латышской, эстонской і іншых мовах. Як дэталь ён увайшоў у шэраг плакатаў 1920 года, у 30-ыя гады выкарыстоўваўся як элемент тэатральнай дэкарацыі⁹. Архіўныя дакументы сведчаць, што 31 кастрычніка 1918 года Белнацком атры-

Ратайская Сацыялістычна Федэральна Радзона Рэспубліка

„Приятелъ народъ и съвѣтъ на крестьянъ”

КАНСТЫТУЦЫЯ

(АСНОУНЫ ЗАКОН)

Расейская Сацыялістычнае Федэратыунае
Радавае Распублікі.

1920-1921

МОСКВА.

за ти., Малоносков. п-р., 12
1918 г.

кау ісці ў «рады Чырвонай сацыялістичнай арміі», каб адстойваць і ўладу саветаў, і нашу родную Саціянскую федэрратыўную Беларусь, якую братарскі згуртаванасці з рабочымі народамі свабоднай расейскай рэспублікі складае адзіны рэвалюцыйна-сацыялістичны фронт». Першое пасяджэнне слегі Белнацкома, якое адбылося 11 лютага, даручыла вясінаму аддзелу спраў «сацыялістичнай дружыны». Срод дакументаў Белнацкома, якіх захоўваюцца ў Цэнтральным дзяржаўным архіве Каstryчніцкай рэвалюцыйны сацыялістичнага будаўніцтва БССР у Мінску (далей ЦДАКР БССР), захоўваюцца пратакол гэтага пасяджэння, пісаны З. Х. Жылуновічам. На пасяджэнні прысутнічалі камісар Л. Р. Чарвякоў, намеснік камісара В. Скарыніка, галоўны сакратар В. Х. Жылунович, загадчыкі аддзелаў: жанскага — К. С. Душэўскі, культурно-асветнага — Б. А. Тарашкевіч, юрэйскага — І. В. Лятун, вясінага — І. С. Войтка, бухгалтар У. С. Сталыгін і іншыя. Абміркоўваўся план бліжайшай работы: адкрыццё школ, курсу для настаўнікаў, бібліятэк, устаноўленне кантролю над беларускімі дзіцячымі арганізацыямі, пытанне аб перыці ўніверсітета на Беларусі, выданне беларускай газеты⁶.

У сакавіку 1918 года Белнацкім пешху ў Маскву, дзе і працаваў да сакавіка 1919 года. У Петраградзе было зорана аддзялэнне камісарытата, яе адначасова з'яўлялася Беларускім аддзялэннем Камісарытата па справах нацыянальнасцей Саюза Камун Паўднёвай вобласці, дзе йнічалі тэксама ціліненні ў Смаленску, Віцебску, Слуцку. Белнацкім змагаўся супраць националізму і шавінізму, уздельніцтву ў падрыхтоўцы абвішчэння БССР, ў палітычную і культурна-асветную

Засідання ради Бахмутської міської
ради відбулося 25/03/18.

На засіданні було, а саме: 1) Ухвалено, підтримано
всією кількістю членів, зокрема в Земельному
Кодексі України статтю 10, яка встановлює
зобов'язання землевласників земельно-лісового фонду

На падежах органов имеются обозначения
рабы, рабынка, золотогородица и золотогородиц
боярина, боярыни, рапортанки, золотогородиц
боярина, боярыни, рапортанки, золотогородиц

27) *Задание 1. Практическое*
27) *Задание 2. Практическое*

Відповідно, будь-такою мане позицією відповідно
до засадного вимірювання
відповідно, що дозволяє вимірюванням супер-
справедливості подій, що в уяві ідеалістичного ідея-
ческого філософа вважають вимірюванням супер-
справедливості подій, що в уяві ідеалістичного ідея-
ческого філософа вважають вимірюванням супер-
справедливості подій, що в уяві ідеалістичного ідея-
ческого філософа вважають вимірюванням супер-
справедливості подій, що в уяві ідеалістичного ідея-

Stegomyia & Tephritis
Superg. Dipterae.

маў карэктурны адбітак плаката «для выираўлення», а 16 лістапада «для аноншай карэктуры». Хутчэй за ўсё, тэкст на беларускую мову перакладаўся супрацоўнікамі Белнацыкома, такую работу мог выканаць загадчык выдаўецкага аддзела камісарыята пісьменнік Цішак Гартын.

Калі звесткі пра плакат у навуковы абыходак фактычна толькі ўводзіца, то пра Таварыства ахвотнікаў беларускага народнага штукарства ў Петраградзе, створанага з ініцыятывы Белнацкома, пісалася шмат. Таварыства існувала кароткі час. 13 ліпеня Ч. Родзевіч, старыння савета таварыства, паведамляў у культурна-асветны адрэзд Белнацкома, што многія члены выехаілі з Петраграда¹¹. Але застаўся архіў таварыства, на які ў 1922 годзе звязнікулі ўгавагу работнікі Пралетаўніцтва Наркамасветы БССР пры Наркамасвяце РСФСР у Маскве. У справаздачы прадстаўніцтва за студзень 1922 года, падпісанай М. Лойкам і П. Карапайчыкам, чытаем: «6. Адпукала ў справах быўшага таварыства ахвотнікаў беларускага народнага штукарства рукаюці з потамі беларускіх

С. Канішка. Меморіальна дошка «Тым, хто загинув у барацьбе за мір і братарства народу». Цемент. 1918. Рускі музей. Ленінград.

Канстытуцыя РСФСР, выдадзеная
Белнацюкам у перакладзе на беларускую
мову. Тытул. Масква, 1918.

Пратакол першага пасяджанні наадріці
Беларускага нацыянальнага камісарынта,
24 лютага 1918.

песняў і драмына перадала іх дырктыту Беларускай тэатральнай студыі да працы ў студыі¹². «Беларуская тэатральная студыя» — гэта, мабыць, знакамітая Беларуская драматычная студыя ў Маскве, из аснове якой у 1926 годзе быў адкрыты Беларускі другі дзяржаўны тэатр (назіны Беларускі дзяржаўны акадэмічны тэатр імя Якуба Коласа). Вось такі, крыху нечаканы працяг атрымаўся ў гісторыі з Таварыствам ахвотнікаў...

Нечаканых, але вельмі прыемных і радасных знаходак шмат. У архіве Белнацкома захоўваецца наступная копія (як кажуць архіўсты — воднуск), прывядзём не поўнасцю на мове арыгінала:

Удостоверение

Агітаціонно-польскій отдел Белнацкома настаящым удостоверяет, что податель сего тов. Ширма везет агітаціонно-польскую литературу для раздачи ёй среди беларусских беженцев в Новохоперском уезде, Воронежской губ.

Прошу оказывать содействие указанному товарищу в провозе литературы.

Заведуючий Агітаціонно-польским отделом

Секретар¹³

Арыгінал дакумента атрымаў 31 кастрычніка 1918 года Рыгор Раманавіч Ширма, іра гэта сведчыць яго подпіс на воднуску. У сяле Навагольскім Ноўхоперскага павета Воронежскай губерні ў 1919 годзе дзякуючы настом-

наму хадайніцтву Рыгора Ширмы была адкрыта школа II ступені. «Святылом свайго юнацтва» назіраў Рыгора Раманавіча яго навагольскі вучань, цішер рускі пісьменнік, аўтар аповесці «Белы Бім Чорнае Вуха Гаўрыл Траянольскі»¹⁴. Знаходка данамагае аднавіць невядомую раней старонку ў біографіі народнага артыста СССР, Героя Сацыялістычнай Працы Р. Ширмы — яго сувязі з Белнацкомам.

Наогул, Белнацком зрабіў шмат па згуртаванию беларускай інтэлігенцыі вакол Савецкай улады. Культурна-асветны аддзел узімачальваў выкладчыкі Мінскай гімназіі, будучы прафесар БДУ Ф. Ф. Турук, наукоўца-мастакім пададзелам кіраваў вядомы збіральник музычнага фальклору А. А. Грыневіч. Менавіта Грыневічу давілося арганізоўваць беларускую вечарынку, прысвечаную гадавіне Валікага Каstryчніка. «Дзяяніца» пісала 19 лістапада 1918 года: «За некую настанову ўсле вечарынкі троба наўсякаўца супрацоўніку Белнацкома А. А. Грыневічу, на каторага была ўзложана ўса праца на арганізацыі вечарынкі і ён, бадай што адзін, не болей як за тыдзень патрапіў і хор злучыць, і салісту падабраць, і, нават, усю тэхнічную працу вынаўніць». У Цэнтральным дзяржаўным архіве-музеі літаратуры і мастацтва БССР, у асабістым фондах пісьменніка і грэзамадекага дзеяча Я. Дыллы, які падтрымліваў цесныя сувязі з Белнацкомам, захоўваецца сведчанне «тэхніч-

най працы» — ліст Грыневіча пра арганізацыю хору і святкаванне гадавіны Каstryчніцай рэвалюцыі¹⁵. Я. Дыла збярог і яшчэ адзін унікальны дакумент: членскі білет Беларускага наукоўца-культурнага таварыства ў Маскве¹⁶.

«Дзяяніца» 30 чэрвеня 1918 года змясціла наступную абвестку: «У Маскве стварылася Беларуское наукоўско-культурнае таварыства, якое мае па мадзе: а) усеобаковае вывучэнне Беларусі ў яе мінулым і сучасным, б) па-вышэйшым ўзроўню культуры і эканомічнага дабрабыту працоўнага народу і в) садзейніце вырашэнню чарговых пытанняў асветы. Таварыства імкнецца аўяднаніць усе наукоўцы, мастакі і наогул культурныя сілы Беларусі і асоб, якія цікавіцца яе вывучэннем. Усе дэвядкі на спраўах Таварыства і запіс у члены робіцца ў прынат-дизайната В. Р. Брайчава (Прачысценка, № 3, кв. 8, тэл. 4-28-58)». 14 ліпеня 1918 года на першым пасяджэнні таварыства прафесар М. К. Любазўскі прычыту лекцыю «Асноўныя моманты гісторыі Беларусі», якая пазней была выпадзелена на культурна-асветнім аддзелам Белнацкома ў выглядзе асобынай брошуры на рускай мове. Брошура адкрыўвеш-

Першы Беларускі камуністычны атрад перад адправленнем у Мінск. Петраград 1919. Фота В. К. Булы. Ленінградскі дзяржаўны архіў-музей

цавалі над школьнім зборнікам беларускіх народных песень, В. Л. Турбіна і М. В. Яничук — над альбомам беларускіх узоруў, шытва і карунку¹⁸.

У Петраградзе з дапамогай аддзялення Белцацкома была створана аналагічная арганізацыя — Беларускае вольна-еканамічнае таварыства. У яго ўваходзілі С. Ф. Альдацбург, П. Р. Вызвальскевіч, А. Ц. Вазіла, И. М. Жуковіч, Я. С. Канчар (старшыня праўлінія), Я. Ф. Карскі, І. А. Пятровіч (Я. Нёманскі), А. К. Сержптуўскі, Да і М. Сабалеўскія, А. А. Шахматоў і іншы. Прахарактар дзейнасці таварыства сведчыць пратакол пасяджэння праўлінія ад 22 лістапада 1918 года¹⁹. Было прынятае разрешенне выдаваць часопіс «Беларусія», заснаваны камісіі па арганізацыі Управління мэдіяратыўных і агракультурных работ на Беларусі, а таксама Беларускага пачатковага налітэхнікума ў Петраградзе. Праўлінне разгледзела пытанне пра арганізацыю бібліятэкі таварыства. У той час стваралася бібліятэка беларускай школы ў Петраградзе на Нёўскім праспекце, 68, якую і назірала бібліятэка таварыства, вырымлі пазноўніць яе «на матчынісці ўсім кнігамі, якія маюць адносіны да Беларусі, а таксама сабраць архівы на беларусазнаўстві і сканцэнтраваць іх у бібліятэцы. Звесткі пра бібліятэку пакуль што вельмі скучныя. Газета «Савецкая Беларусь» пісала 15 верасня 1920 года: «Беларуская бібліятэка. Беларускі аддзел пры Менскім Камісарыяце асветы мае ў хуткім часе пераесяці з Нейцярбурга ў Менск бібліятэку «Беларускага Эканамічнага Обчаства», якое налічвае ў сябе шмат каштоўных матэрыялаў на беларусазнаўстві. Удалося здзіўіці і выдание, якое некалі знаходзілася ў бібліятэцы таварыства: на экземпляры часопіса «Чырвоныя шляхи» № 3—4 за 1918 год, які цяпер зберагаецца ў Дзяржаўнай бібліятэцы БССР імя У. І. Леніна, круглая пячатка з текстам: «Бібліотека Белорускага вольно-эконом. общества. Печать». Праўлінне разгледзела працягову А. К. Сержптуўскага пра выдаць яго зборнік беларускіх прыказак і наставівілі: «Прынесьці працы А. К. Сержптуўскага з удзячнасцю і перадаць раздакцыйнай камісіі для выдадзення. Прастыці Беларускі аддзел адміністраціі сродкі на гэтае выдадзенне».

Для правядзення культурна-асветнай работы ў Петраградзе ў каstryчынку 1918 года быў адкрыты клуб «Беларуская хатка», у Маскве ў лютым 1919 года — клуб «Беларус».

Стваранне і дзейнасць Беларускага нацыянальнага камісарыята — якравас сведчанне клонатаў Камуністычнай партыі, маладой Краіны Саветаў пра патрабамі і спадзяяніні беларускага народа, пра развіццё яго культуры.

РАБОЧЫ КЛУБ у Маскве

БЕЛАРУССКАЯ БІБЛІЯТЭКА

Кірымы і грамадзі

У 1918 годзе клуб «БЕЛАРУС» (Беларускі федэральны клуб народных творчыстак) заснаваў беларускую бібліятэку і клуб «Масква» з беларускай бібліятэкой.

Дзяржаўны музей беларускага народнага творчества, які размешчаны ў будынку Беларускага народнага музея (БНМ) на вуліцы Свярдлова, 10, узначылілі беларускую бібліятэку, якую стварылі беларускія народныя творчысты і народныя мастакі беларускага творчества.

Дзяржаўны музей беларускага народнага творчества, які размешчаны ў будынку Беларускага народнага музея (БНМ) на вуліцы Свярдлова, 10, узначылі беларускую бібліятэку, якую стварылі беларускія народныя творчысты і народныя мастакі беларускага творчества.

Беларускі федэральны клуб народных творчыстак і клуб «Масква» з беларускай бібліятэкой.

Клуб «Масква» з беларускай бібліятэкой заснаваў беларускую бібліятэку і клуб «Масква» з беларускай бібліятэкой.

У пачатку 1918 года клуб «Масква» з беларускай бібліятэкой заснаваў беларускую бібліятэку і клуб «Масква» з беларускай бібліятэкой.

Клуб «Масква» з беларускай бібліятэкой заснаваў беларускую бібліятэку і клуб «Масква» з беларускай бібліятэкой.

БІБЛІОТЕКА БІБЛІЯТЭКА

Бібліятэка, якою кіраўнічы зорам на Беларусь, так сказаў і грамадзі, які павесіў яе на беларускім языку

јестинным словам Ф. Турука, дзе называны ганаровыя члены таварыства Й. Ф. Карскі, М. К. Любашукі, І. М. Жуковіч, М. В. Дойнар-Запольскі, І. І. Дані, А. Н. Санцюп, а таксама члены — заснавальнікі У. І. Пічата, А. М. Ясінскі, М. А. Яничук, Д. Кананілав, В. І. Качалаў. Пра тое, як плаўнілася правесці першае пасяджэнне таварыства, даведавамся з пісма В. Р. Брайцава да Я. Ф. Карскага ад 10 чэрвеня 1918 года²⁰. У. І. Пічата юніці быў выступніць з інфармацыйнага статута і задачы таварыства, Й. Ф. Карскі — з дакладам «Беларусы як народнасць», М. К. Любашукі — з дакладам «Асноўныя моманты гісторыі Беларусі». Меркавалася, што архітэкт МХАТа Васіль Качалаў працягне беларускія вершы, а хор над кіруніцтвам В. У. Надгарэцкага выканав нацыянальныя гімні. На жаль, ці ѿблісло выступніці В. Качалаў і хор, пакуль што невядома. У канцы 1918 года ў сувязі з вызваленiem Беларусі ад войскіў кайзераўскай Германіі дзейнасць таварыства значна акцэнтувалася. Рыхтаваўся часопіс «Беларускае жыццё», у першы нумар якога ўйшлі не друкаваныя раней вершы Я. Купалы, М. Вадгановіча, І. Гарнага, народныя песні, запісаныя ў 1850-ых гады ў Слуцкім павеце атрыманыя з архіва В. Вадзянскага, прыксы пра вырабы са скury і дрэва, ігры, фотаздымкі, малюнкі. І сёня ёўляюць выдавецкія памеры таварыства, здзіўляючы сваім грунтуючым і бачаннем перспектывы. Да выдання рыхтуюцца «Курсы беларусазнаўства» (лекцыі, што чытаюцца ў Беларускіх народных універсітэтах; кніжка ўйде ў свет у Маскве ў 1920 годзе з дапаможнікі для беларускіх настаўнікаў). М. А. Яничук склаў тым матэрыялам і даследаваніем на этнографіі Беларусі, а таксама зборнікі беларускай народнай паэтычнай творчасці, Т. А. Яничук і Б. У. Надгарэцкі пра-

¹⁸ Мінінскі (Мінскі) А. Ф. Избранные произведения. — Ереван: Агістан, 1965, с. 540.

¹⁹ Воспоминания о Сергеев Есенинне. — М.: Московский рабочий, 1975, с. 200—201.